

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ – ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ
ΠΜΣ: ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ,
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΤΟΠΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
Κ. Χατζημιχάλης, Κ. Σαπουντζάκη
Ακ. Έτος 2012-2013

*Περιβαλλοντικοί Πόροι και
Βιώσιμη Τοπική Ανάπτυξη με
Κοινωνική Συμμετοχή – Η
Περίπτωση Λειψυδρίας στη Λέρο*

*(Βασική Πηγή: Sapountzaki K,
Wassenhoven L, 2005, Journal
Environment, Development and
Sustainability 7)*

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΜΕ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ – ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΛΕΡΟΥ

- ✓ Η παρουσίαση εστιάζει στο παράδειγμα μιας τοπικής νησιωτικής κοινότητας στο Αιγαίο που ταλανίζεται από το πρόβλημα **λειψυδρίας**, για να αναδείξει τις δυσκολίες επίτευξης **κοινωνικής συναίνεσης** στην προώθηση πολιτικών ΤΒΑ.
- ✓ Εξηγεί το πώς οι παραβατικές πρακτικές στη χρήση νερού, ο κατακερματισμός των διοικητικών αρμοδιοτήτων και πάνω απ' όλα οι στρεβλώσεις στη **ΓΝΩΣΗ** του προβλήματος και των λύσεων προκαλούν συγκρούσεις μεταξύ των ομάδων συμφερόντων και εμποδίζουν κοινωνική συμμετοχή και συναίνεση.
- ✓ Οι αιτίες του παραπάνω αδιεξόδου αναζητούνται στα χαρακτηριστικά της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας και διοικητικής δομής και κουλτούρας.
- ✓ Οι αποτυχίες σε αυτή την ελληνική περίπτωση δείχνουν πως αν ο **επικοινωνιακός σχεδιασμός** επιδιώκει την ευρύτερη αποδοχή θα πρέπει προηγουμένως να επιλύσει αρκετές θεωρητικές και πρακτικές αδυναμίες του που συνδέονται με τις κανονιστικές, αξιακές και επιστημολογικές παραδοχές του.

ΓΙΑΤΙ Η ΤΒΑ ΠΡΟΥΠΟΘΕΤΕΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ;

- ✓ “SD involves trade-offs between economic, social and ecological objectives. Such trade-offs cannot be determined by 'scientific' means alone, no matter how multi-disciplinary. They are value judgments, and therefore 'people-centered' approaches to SD strategies are needed. Participation of stakeholder groups is critical for decision-making” (Carew-Reid *et al.*, 1994, in handbook of the World Conservation Union and the International Institute for Environment and Development).
- ✓ ΒΑ χωρίς ουσιαστική συμμετοχή, στις μέρες μας θεωρείται αδύνατη και εγγενώς αντιφατική.
- ✓ Σύμφωνα με τους παραπάνω συγγραφείς οι επιτυχημένες στρατηγικές είναι συμμετοχικές. Αντιθέτως οι αποτυχημένες – αυτές που είναι αδιέξοδες, αν και μοιάζουν τεκμηριωμένες – χαρακτηρίζονται συνήθως από έλλειψη κοινωνικής συμμετοχής (Carew-Reid *et al.*, 1994).

ΓΙΑΤΙ Η ΤΒΑ ΠΡΟΥΠΟΘΕΤΕΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ;

✓ Η κοινωνική συμμετοχή βρίσκεται στην καρδιά του **δικαιώματος “right of environment”** που εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1972 στο Συνέδριο της Στοκχόλμης και μάλιστα στην πρώτη αρχή της Διακήρυξης. Από τότε, σε περιπτώσεις περιβαλλοντικών προβλημάτων και πολιτικών, τέσσερεις τομείς ενδιαφέροντος / διαδικασίες που αντιστοιχούν στις επί μέρους διαστάσεις “του περιβαλλοντικού δικαιώματος”, έχουν κερδίσει ευρύτατη αποδοχή:

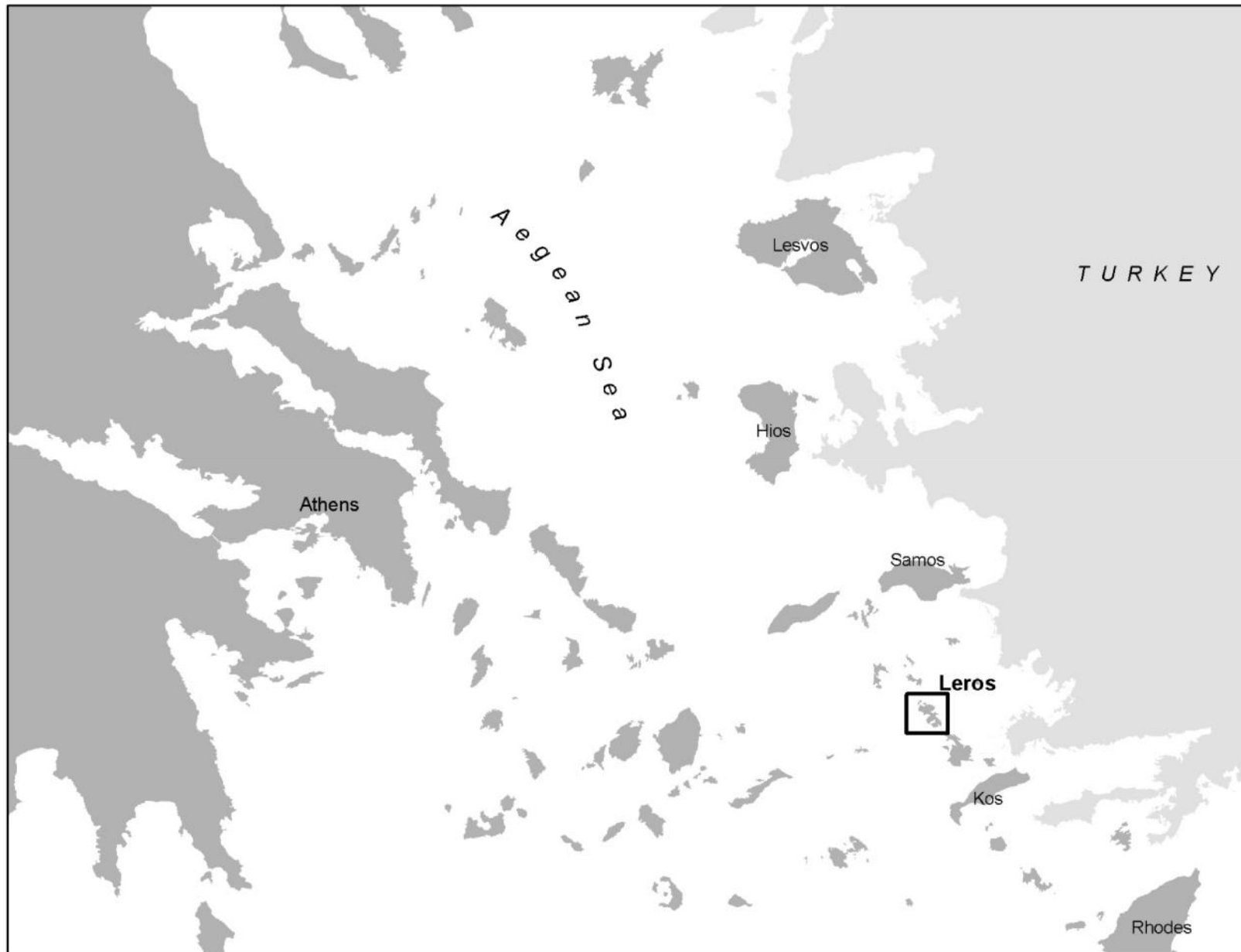
- Το δικαίωμα πρόσβασης στην **περιβαλλοντική πληροφορία**,
- Η ανάγκη οικοδόμησης συνθηκών **επίγνωσης-εγρήγορσης**,
- Το δικαίωμα συμμετοχής στη **λήψη των αποφάσεων**,
- Το δικαίωμα **διαμαρτυρίας, προσφυγής** και μήνυσης.

ΟΙ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ

- ✓ Η διαδικασία της **διαβούλευσης και επίτευξης συναίνεσης** για να είναι αξιόπιστη και αποδεκτή πρέπει να υπακούει σε **επιστημολογικές και αξιακές** προϋποθέσεις. Αυτές αναφέρονται ρητά στη θεωρία **επικοινωνιακού ορθολογισμού** του Habermas (1981, 1989):
 - Όλοι οι εμπλεκόμενοι – ενδιαφερόμενοι πρέπει να συμμετέχουν στο διάλογο
 - Όλοι οι συμμετέχοντες πρέπει να είναι εξ ίσου πληροφορημένοι, να γίνεται ακουστή και σεβαστή η γνώμη τους και κανείς να μην κατέχει περισσότερη δύναμη από τους άλλους στην έκφραση γνώμης και τη λήψη απόφασης.
 - Οι συμμετέχοντες πρέπει να εκφράζουν απόψεις που είναι ειλικρινείς, κατανοητές (να είναι ενταγμένες στο πλαίσιο και να τις καταλαβαίνουν οι υπόλοιποι), ακριβείς (με την επιστημονική έννοια) και να έχουν βάση νομιμοποίησης (οι συμμετέχοντες πρέπει να διεκδικούν στη βάση αιτιολογημένων θέσεων).
- ✓ Όμως οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές δομές του πραγματικού κόσμου επιτρέπουν την πραγμάτωση τέτοιων συνθηκών;

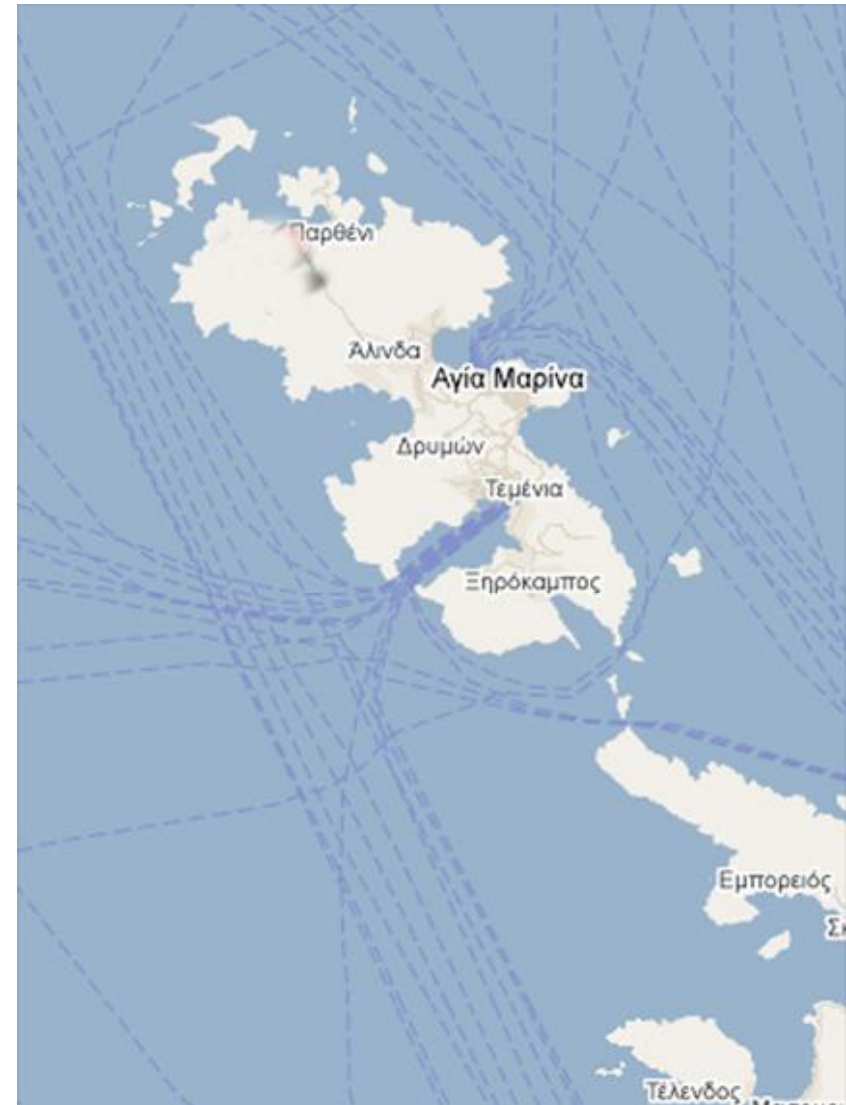
Η ΛΕΡΟΣ ΣΤΟ ΧΑΡΤΗ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Map1: Leros Island location

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ, ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ

- ✓ Η Λέρος είναι ένα μικρό νησί του Ανατολικού Αιγαίου που ανήκει στο σύμπλεγμα της Βόρειας Δωδεκανήσου.
- ✓ Ο πληθυσμός της (7.818 κ. το 2001) και η έκτασή της (53 km²) την καθιστούν το δεύτερο μεγαλύτερο νησί της ομάδας.
- ✓ Το νησί με το ήπιο ανάγλυφο και τα αρχιτεκτονικά, αστικά και άλλα απομεινάρια της περιόδου της Ιταλικής κατοχής απέκτησε κακή φήμη (σε μεγάλο βαθμό άδικη) λόγω του ψυχιατρείου που πρόσφατα συρρικνώθηκε σε μικρό περιφερειακό νοσοκομείο για ψυχικά νοσήματα.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΠΑΝΙΟΤΗΤΑΣ ΝΕΡΟΥ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ

- ✓ Το πρόβλημα της λειψυδρίας στη Λέρο γίνεται φανερό με πολλούς τρόπους και επηρεάζει αρνητικά όλες τις πτυχές της καθημερινής ζωής και της οικονομικής δραστηριότητας.
- ✓ Το νησί είναι κατατρυπημένο από **γεωτρήσεις για νερό**, είτε νόμιμες είτε παράνομες. Όλες μαζί νόμιμες και παράνομες αριθμούσαν 60 το 2000 (ΔΕΥΑΛ, 2000).

- ✓ Πολλές από αυτές δεν αποδίδουν ή προκαλούν αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, καθώς οι σχετικές άδειες όταν υπάρχουν, εκδίδονται από απομακρυσμένα τμήματα της διοίκησης που δεν γνωρίζουν τα τοπικά υδατικά δεδομένα ή από τοπικές αρχές που υποκύπτουν στις πιέσεις των ψηφοφόρων τους

Παλιά κρήνη στη Λέρο

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΠΑΝΙΟΤΗΤΑΣ ΝΕΡΟΥ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ

- ✓ Οι υπόγειοι υδροφορείς χαμηλώνουν διαρκώς και η **υφαλμύρυνση** οδηγεί σε υποβάθμιση της ποιότητας του νερού. Πολλές καλλιέργειες παθαίνουν ζημιές από την ακανόνιστη άρδευση και το υφάλμυρο νερό.
- ✓ Οικισμοί στα ψηλότερα μέρη υποφέρουν το καλοκαίρι από **διακοπές ύδρευσης** και υπάρχουν οξυμένα προβλήματα ανισότητας στην κατανομή του νερού.
- ✓ Υπάρχουν κίνδυνοι **μόλυνσης του νερού** από πηγάδια χωρίς άδεια δίπλα σε βόθρους (ΕΜΠ, 2000). Οι αγωγοί ύδρευσης και οι οικιακές ηλεκτρικές συσκευές διαβρώνονται από το υφάλμυρο νερό.
- ✓ Υπάρχουν **απώλειες νερού** από διαρροές σε αγωγούς, λόγω κακής συντήρησης. Οι αγωγοί σπάνε συχνά λόγω απότομων αλλαγών στην πίεση νερού όταν οι παραθεριστές φεύγουν μαζικά από το νησί (ΕΜΠ, 2001).

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΠΑΝΙΟΤΗΤΑΣ ΝΕΡΟΥ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ

✓ Το πρόβλημα υδρολογικής ξηρασίας επηρεάζει τα **νοικοκυριά με μόνιμη κατοικία** στο νησί, τα νοικοκυριά των παραθεριστών, τους επιχειρηματίες τουρισμού και τους καλλιεργητές που ασχολούνται με καλλιέργειες υπαίθρου και θερμοκήπια (κυρίως εσπεριδοειδή και κηπευτικά), που εξαρτώνται από τη διαθεσιμότητα νερού για άρδευση. Αυτές είναι οι ομάδες συμφερόντων σχετικά με το πρόβλημα έλλειψης νερού.

Τα νοικοκυριά που μένουν μόνιμα στο νησί παραπονούνται για **νερό κακής ποιότητας, ανισότητες στη διανομή του νερού και διακοπές αλλά και δυσανάλογα ψηλά τιμολόγια νερού**. Οι καταναλωτές των μικρών ποσοτήτων (λιγότερο από 8% της κατανάλωσης) επιβαρύνονται με το 30% του ετήσιου συνολικού κόστους υδροδότησης (ΔΕΥΑΛ, 2000).

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΠΑΝΙΟΤΗΤΑΣ ΝΕΡΟΥ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ

- ✓ **Επιχειρηματίες του τουρισμού και παραθεριστές** είναι εξ ίσου δυσαρεστημένοι. Μακροπρόθεσμα η λειψυδρία φέρει πλήγμα στον τουριστικό και παραθεριστικό τομέα και άρα στην οικονομία του νησιού.
- ✓ **Οι καλλιεργητές** υποφέρουν από το λιγοστό εισόδημα , τη μειωμένη ανταγωνιστικότητα λόγω των δυσμενών συνεπειών της ακανόνιστης άρδευσης και του υφάλμυρου νερού στις ρίζες των αγγουριών και της ντομάτας (ΕΜΠ, 2000). Ταυτόχρονα με τις γεωτρήσεις για άρδευση επιδεινώνεται η ποιότητα του νερού που προορίζεται για οικιακές χρήσεις, καθώς όλοι αντλούν από τους ίδιους υπόγειους υδροφορείς.

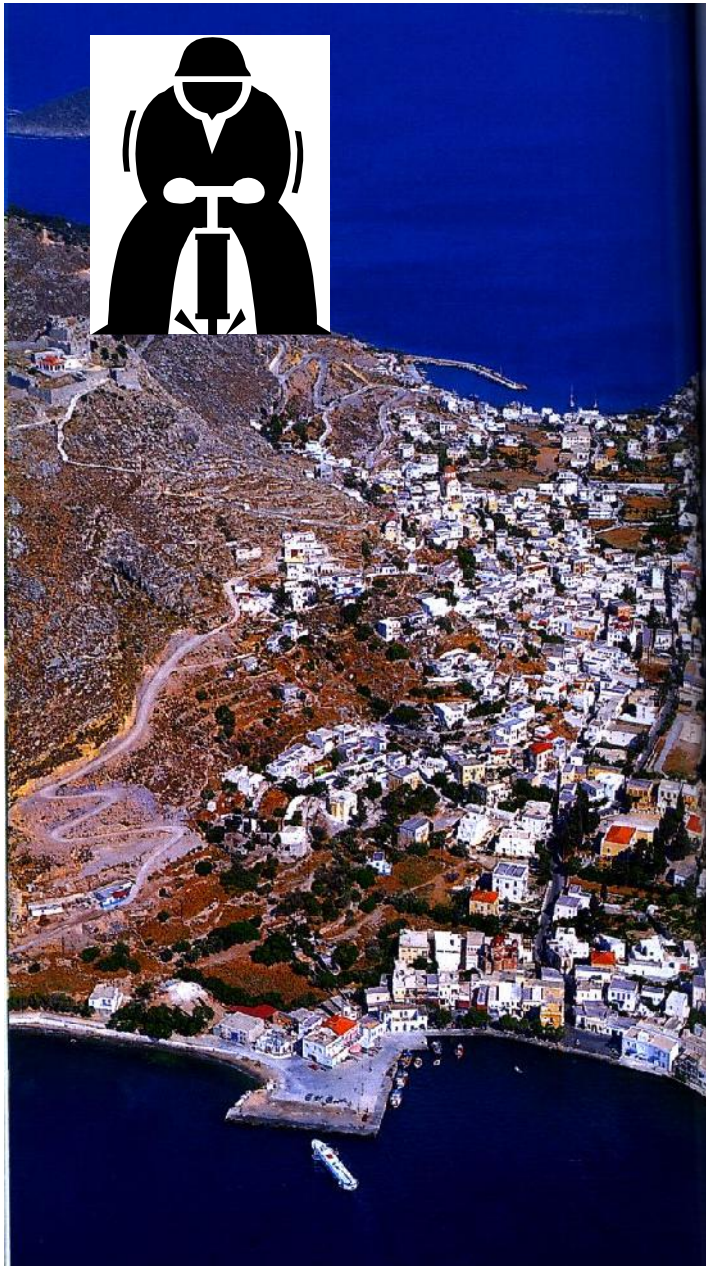

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΠΑΝΙΟΤΗΤΑΣ ΝΕΡΟΥ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ

✓ Οι εποχιακές διακυμάνσεις της κατανάλωσης, που προκαλούνται από τα παραθεριστικά και τα ξενοδοχεία που ανοίγουν τον Ιούνιο και κλείνουν το Σεπτέμβριο περιορίζουν τη διαθεσιμότητα νερού για το **μόνιμο πληθυσμό**, που δεν μπορεί να συντηρεί μικρούς λαχανόκηπους τους καλοκαιρινούς μήνες. Ακόμη η εντατική χρήση νερού το καλοκαίρι προκαλεί ζημιές στους αγωγούς υδροδότησης και οι διακυμάνσεις της ζήτησης ανεβάζουν πολύ τα κόστη για τις υποδομές νερού και επιβαρύνουν τις δαπάνες για την τοπική κοινότητα.

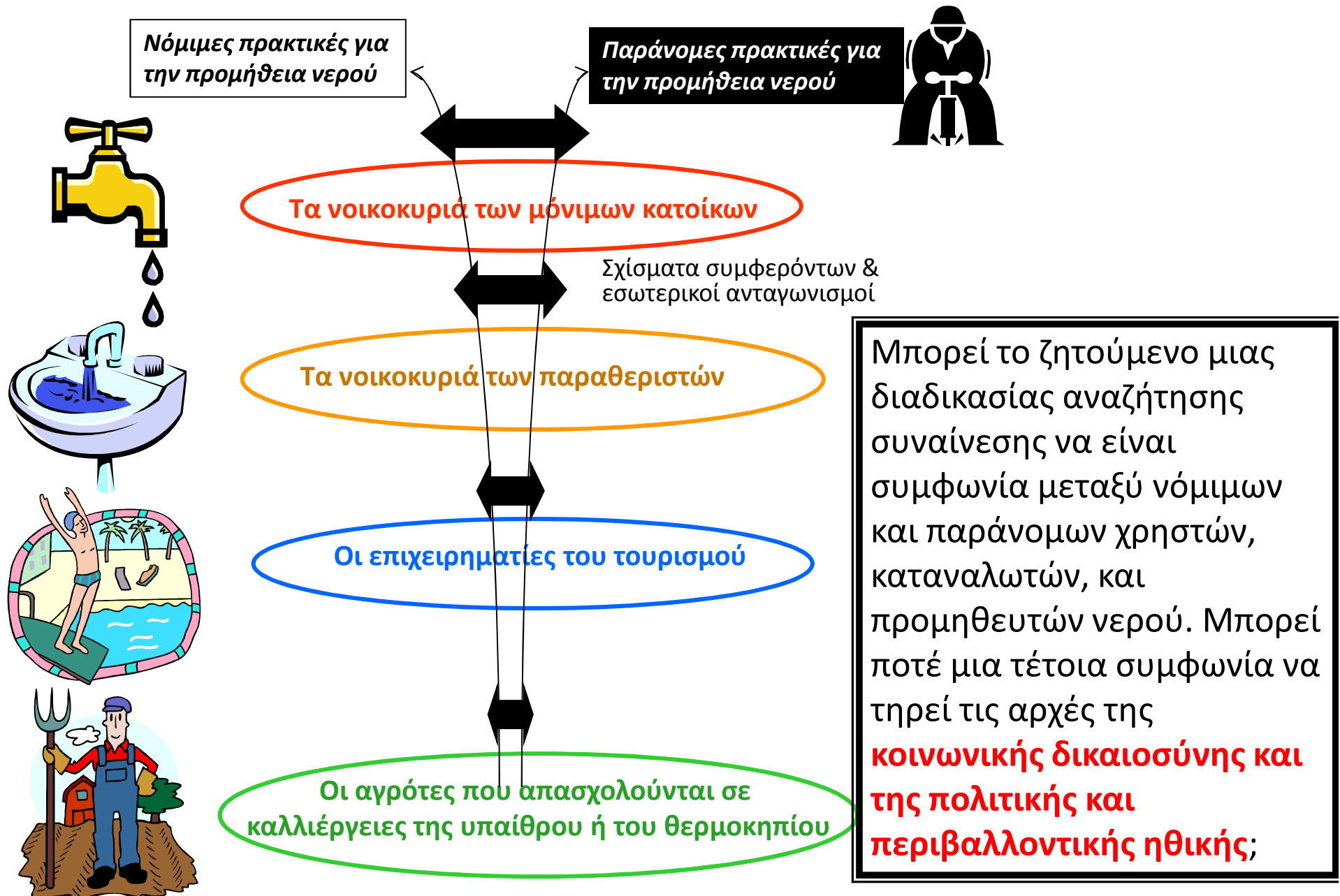

Ο ΓΡΙΦΟΣ ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΛΕΙΨΥΔΡΙΑΣ

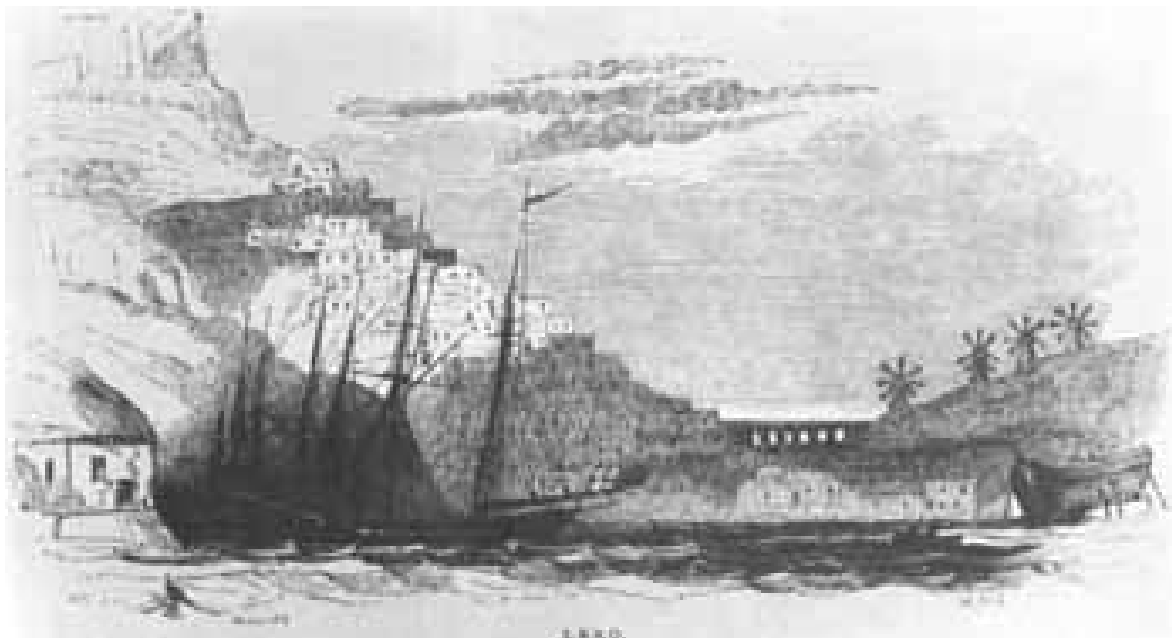
✓ Οι ευκαιρίες που δημιουργούνται για **παραβατικές μορφές ικανοποίησης της ζήτησης νερού** από συγκεκριμένους καταναλωτές (τουριστικές επιχειρήσεις κλπ) δημιουργούν ρήγματα εντός των ομάδων κοινών συμφερόντων και ανταγωνιστικές υπο-ομάδες αντιτιθέμενων συμφερόντων. Π.χ., όταν ξενοδόχος προβαίνει σε ιδιωτική γεώτρηση χωρίς άδεια έχει πρόσβαση σε φτηνό νερό, ανεβάζει όμως έτσι το μερίδιο κόστους για άλλους καταναλωτές υποβαθμίζοντας την ποιότητα του δημόσιου νερού. «Τρυπάνια» ή προμηθευτές νερού χωρίς άδεια στρέφουν τους πελάτες τους εναντίον των συμφερόντων της δικής τους ομάδας καταναλωτών.

ΤΑ ΣΧΙΣΜΑΤΑ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ ΠΟΥ ΠΡΟΚΑΛΟΥΝΤΑΙ ΑΠΟ ΠΑΡΑΝΟΜΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

ΠΟΛΛΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ «ΓΝΩΣΕΙΣ» ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ, ΠΟΛΛΟΙ ΚΑΙ ΑΣΥΝΤΟΝΙΣΤΟΙ ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

✓ Η βιώσιμη διαχείριση υδατικών πόρων προϋποθέτει ολόκληρη **σειρά συντονισμένων μέτρων**: Μέτρα σχεδιασμού, κατασκευής, λειτουργίας, συντήρησης τεχνικών υποδομών για την απόληψη, διανομή και παροχή νερού, εγκατάσταση και λειτουργία μονάδων αφαλάτωσης, χημική ανάλυση και παρακολούθηση της ποιότητας του πόσιμου νερού, έλεγχος των δραστηριοτήτων που το ρυπαίνουν, αγορά και μεταφορά εισαγόμενου νερού, σχεδιασμός δίκαιων τιμολογίων νερού. Αυτά τα μέτρα είναι αλληλεξαρτώμενα και πρέπει να συνιστούν ολοκληρωμένα πακέτα πολιτικής που βασίζονται στην εκτίμηση κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

*Άποψη της Αγ. Μαρίνας με
το κάστρο από παλιά
γκραβούρα. Διακρίνεται το
αρχαίο υδραγωγείο που
οδηγούσε το νερό στον
οικισμό από την πηγή
Παλιασκλούπη*

ΠΟΛΛΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ «ΓΝΩΣΕΙΣ» ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ, ΠΟΛΛΟΙ ΚΑΙ ΑΣΥΝΤΟΝΙΣΤΟΙ ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

✓ Μεταξύ άλλων το πρόβλημα στη Λέρο είναι οι **πολλοί ασυντόνιστοι, συναρμόδιοι φορείς** που δεν βρίσκονται κατ' ανάγκη στο νησί και έχουν κατακερματισμένες αρμοδιότητες και αντιτιθέμενες επιδιώξεις και καθήκοντα.

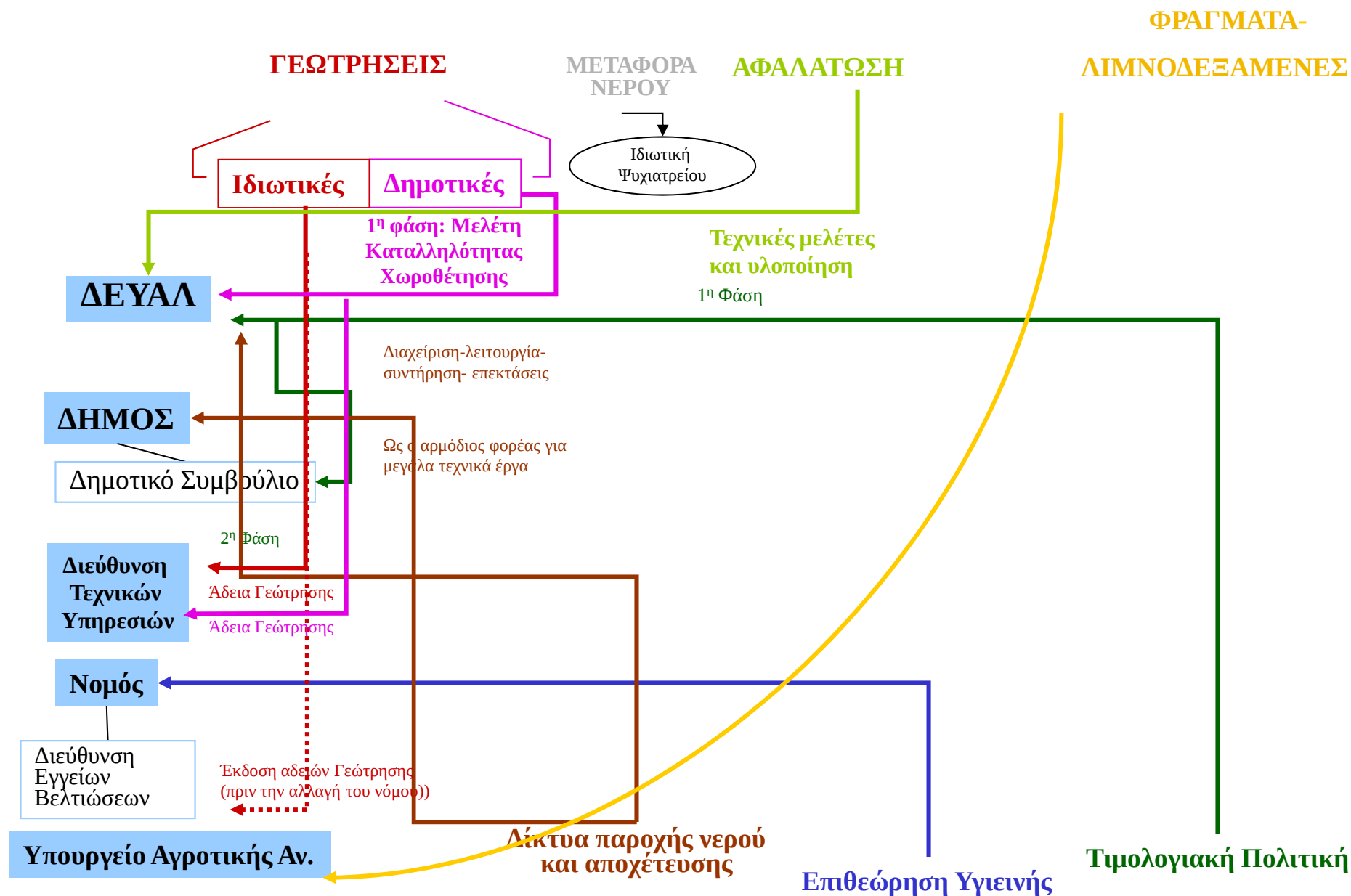
✓ **Η τοπική ΔΕΥΑΛ** έχει την αρμοδιότητα για τη διαχείριση, λειτουργία, συντήρηση, τεχνολογικό εκσυγχρονισμό και επέκταση των αγωγών ύδρευσης – αποχέτευσης.

✓ Ένας δεύτερος φορέας (**δημοτική διεύθυνση**) έχει την αρμοδιότητα για τα τιμολόγια νερού και την κατασκευή αντλητικών σταθμών.

✓ Ένας τρίτος φορέας, η **Νομαρχιακή Διεύθυνση Εγγείων Βελτιώσεων**, που βρίσκεται στη Ρόδο, έχει την αρμοδιότητα για άδειες ιδιωτικών γεωτρήσεων.

✓ Ένας τέταρτος, το **κεντρικό Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης** στην Αθήνα, έχει την αρμοδιότητα για το σχεδιασμό και την κατασκευή μεγάλων έργων υποδομής για τη συλλογή βρόχινου νερού (φράγματα, λιμνοδεξαμενές κλπ).

ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ, ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ, ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ, ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ, ΧΡΗΣΗ, ΚΟΣΤΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ - ΤΙΜΟΛΟΓΗΣΗ ΝΕΡΟΥ

ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΣΥΝΑΡΜΟΔΙΩΝ ΦΟΡΕΩΝ

✓ Κάθε ένας από τους συναρμόδιους φορείς έχει τη δική του **«επιστημονική άποψη»** για τη φύση του προβλήματος και την ενδεχόμενη λύση.

- ✓ Το κεντρικό Υπουργείο στηρίζει υπερβάλλοντας τη σημασία των **φραγμάτων - λιμνοδεξαμενών** κοιτάζοντας μόνο την πλευρά της προσφοράς του υδατικού ισοζυγίου. Αυτή η εμμονή οφείλεται στην πιεστική αναγκαιότητα απορρόφησης των Ευρωπαϊκών κονδυλίων ή σε πιέσεις εργολάβων.
- ✓ Οι Τεχνικές Υπηρεσίες του Δήμου και η ΔΕΥΑΛ αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό τα μεγάλα έργα που προκαλούν περιβαλλοντική ζημιά. Υποστηρίζουν αντίθετα εξοικονόμηση νερού με περιορισμούς στην κατανάλωση, μέσω **τιμολογιακής πολιτικής**.
- ✓ Η Δημοτική αρχή επιδιώκει τη δέσμευση νέων αποθεμάτων για τις πιεστικές ανάγκες των ψηφοφόρων. Τέλος, η Νομαρχία Δωδεκανήσου είχε υιοθετήσει μια «γεναιόδωρη» ή σπάταλη πολιτική χορήγησης **πολυάριθμων αδειών γεώτρησης**.

ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΣΥΝΑΡΜΟΔΙΩΝ ΦΟΡΕΩΝ

✓ Υπάρχουν λοιπόν 3-4 αρμόδιοι φορείς που αποφασίζουν ο καθένας με τη δική του **«επιστημονική εκδοχή»** για το πρόβλημα, τη ριζική του αιτία και τη λύση. Αυτοί ανταγωνίζονται μεταξύ τους, ο καθένας για τη δική του λύση.

✓ Έτσι δημιουργείται μια χαοτική κατάσταση, η οποία εμπλέκει αμοιβαία αντιτιθέμενες **«μερικές γνώσεις»** που αναδύονται από τα διαφορετικά τμήματα της κυβερνητικής και διοικητικής ιεραρχίας (σε κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο). Όπως έχει ήδη επισημανθεί αυτό που οι δρώντες πιστεύουν και πράττουν για ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα είναι αντανάκλαση των δικών τους συμφερόντων σε σχέση με αυτό.

ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΣΥΝΑΡΜΟΔΙΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Το φράγμα της Λέρου

✓ Η ανεπαρκής παρακολούθηση, η άγνοια δεδομένων για τον κύκλο νερού και η έλλειψη αξιόπιστων επιστημονικών μελετών επιδεινώνουν τη **σύγχυση ως προς τη γνώση** του προβλήματος λειψυδρίας.

✓ Οι μερικές, μεροληπτικές και αντιφατικές «γνώσεις» δημιουργούν κρίση εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς. Το κοινό δεν εμπιστεύεται τις επίσημες θέσεις και υποσχέσεις.

✓ Αυτή η έλλειψη εμπιστοσύνης στους πολιτικούς θεσμούς και τους επιστήμονες-ειδικούς, υπονομεύει το ρόλο τους ως φορείς ευαισθητοποίησης. Έτσι, άτομα και ομάδες στρέφουν την εμπιστοσύνη τους στη δικιά τους προ-αισθητική γνώση, σχεδιάζουν τις δικές τους προσεγγίσεις ή συνεργάζονται με «δικούς τους» ειδικούς ή απλά κερδοσκόπους που παριστάνουν τους ειδικούς.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- ✓ Η περίπτωση της λειψυδρίας στη Λέρο **δεν επιβεβαιώνει τα θετικά ευρήματα** των μελετών εμπειρικών αντίστοιχων παραδειγμάτων αλλού (π.χ. Irwin and Wynne, 1996), όπου η ακτιβίστικη ανάληψη ευθύνης για συνεργασίες με ειδικούς οδήγησε σε επιτυχίες.
- ✓ Οι **κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες στη Λέρο αντίτιθενται στα θεμέλια της διαδικασίας οικοδόμησης συναίνεσης**, δηλαδή στους στόχους της και τις συνθήκες που διασφαλίζουν την επιστημολογική και ηθική νομιμοποίησή της:
 - Οι ομάδες συμφερόντων δεν είναι προσδιορίσιμες ή δεν επιθυμούν να συμμετέχουν σε διάλογο.
 - Οι συμμετέχοντες που συνδέονται με παραβατικές μεθόδους προμήθειας νερού διακρίνονται από διγλωσσία άρα ανειλικρίνεια, οι προθέσεις τους δεν εντάσσονται στο υφιστάμενο πλαίσιο και οι δράσεις τους δεν βασίζονται σε αποδεκτές και ηθικές θέσεις και διεκδικήσεις.
- ✓ Τα ευρήματα της Λέρου δείχνουν ότι η «επιστημονική πληροφορία» και **«γνώση»** που είναι βασική εισροή στο διάλογο, **δεν είναι συνεκτική, αντικειμενική και αδιαμφισβήτητη**. Περιέχει παραδοχές και προκαταλήψεις που συνδέονται με συμφέροντα ή την αποσπασματικότητα των εμπειριών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- ✓ Τίποτα σε ενδεχόμενο διάλογο στη Λέρο δεν θα μπορούσε να δείχνει αδιαμφισβήτητα σωστό ή λάθος ακόμη και στους επιστήμονες ή τους λήπτες των αποφάσεων. Έτσι ο διάλογος θα ήταν ατελείωτος και άκαρπος. Στο τέλος ή **προαισθητική γνώση** θα έπαιρνε το πάνω χέρι και οι συμμετέχοντες θα στρέφονταν προς ανορθολογικές, εξατομικευμένες λύσεις εγκαταλείποντας το διάλογο και τη συλλογική δράση.
- ✓ Η **υπερδομή της παραβατικότητας** ή ημι-παραβατικότητας μπορεί να σπάσει τις διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στους επιστήμονες, τους λήπτες των αποφάσεων και το γενικό κοινό (Agrawal, 1995), γιατί αυτή η υπερδομή διεισδύει σε όλους τους άλλους κοινωνικο-πολιτικούς σχηματισμούς. Όλα αυτά δεν είναι ένδειξη μιας πλουραλιστικής κοινωνίας με πολλές επί μέρους θέσεις υπό διαπραγμάτευση στο πλαίσιο ευρύτερων και διαφορετικών πολιτικών συμφερόντων. Είναι μάλλον ένδειξη ενός **πελατειακού κατακερματισμού** της τοπικής κοινωνίας. Είναι ακόμη ένδειξη της κυριαρχίας της ιδεολογίας **του ατομισμού** στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, με την παράκαμψη της νομιμότητας και την υπονόμηση συλλογικών λύσεων.